

METSZÉSPONTOK A PERDURATÍV ÉS A DELIMITATÍV OROSZ IGÉK JELENTÉSEIBEN

KRÉKITS JÓZSEF

A. V. BONDARKO a leningrádi nyelvészeti iskola neves tudósa egyik összefoglaló jellegű tanulmányában még nem vagy alig vizsgált kérdések egész sorát veti fel, melyek közül mi két kérdést emeltünk ki: 1. az igék történésminőségét rögzítő cselekvésmódok egymásra gyakorolt kölcsönhatásának és 2. a cselekvésmódok metszéspontjainak, kereszteződésének tanulmányozását, vagyis e kérdéssel összefüggő jelentésváltozások vizsgálatát.¹

A delimitatív és perduratív igéket vizsgáló orosz nyelvészek szemantikai elemző munkájukban a logikai irányzatot követve a szó jelentésváltozásait egyszerűen mint eredményt tudomásul veszik, az okokat, az utakat, melyek ehhez az eredményhez vezetnek, figyelmen kívül hagyják, vagyis nem törekszenek arra, hogy feltárják azokat a törvényszerűségeket, melyek az új jelentés kialakulásához vezettek.² Az egyszerűen leírható fogalmi (denotatív) jelentést állapítják meg, a tisztán fogalmi tartalom túli konnotatív jelentéseket nem vizsgálják,³ pedig KÁROLY SÁNDOR szavaival élve a „jelentésváltozások megértése a *nyelv emocionális oldalának* (Kiemelés tőlem. — K. J.) a figyelembevétele nélkül teljesen lehetetlen”.⁴

Mielőtt a delimitatív és a perduratív történésminőségű orosz igék jelentésében a másodlagos (konnotatív) jelentésárnyalatok vizsgálatához hozzáfognánk, szükségesnek tartjuk, hogy néhány szót ejtsünk a két, szemantikai oppozíciót alkotó ige-csoport történeti kialakulásáról. P. SZ. SZIGALOV szembe fordul azzal a nézettel, mely szerint a delimitatív ige *no-* igekötője valamiféle lokális jelentésből fejlődött ki. Szerinte az időkorlátozók (az időhatározói igeügvyények) „szemantikailag megfertőzték” a *no-* igekötőt, az időjelentést mintegy rátapasztották a rezultatív jelentésű igekötőre, elvonva belőle az eredeti rezultatív jelentést.⁵ M. A. SELJAKIN feltételezése közelebb áll hozzánk, aki IGOR NEMEC⁶ nyomán arra a következtetésre jut, hogy a *no* határozószó (a későbbi *no-* igekötő) a lokális jelentésből („közel”, „a tárgy felületén”) kifejlesztette a kicsinyítő (deminutív) jelentést: «Значение пространственной близости и его варианты легко развиваются в *деминутивное значение*»⁷ (Kiemelés tőlem. — K. J.). Kétségtelen, hogy a külső időkorlátozók (időhatározók) meglehetősen „megfertőzték” a delimitatív igék jelentését, de nem annyira, hogy a *no-* igekötőből teljesen elvonták volna a kicsinyítő (deminutív) funkciót. SZERGEJ KARCEVSKIJ felhívja a figyelmünket a szóban forgó kicsinyítő (attenuatív) *no-* igekötő jelentésének meglehetősen elvontságára: „*no-* attenuatif à valeur très généralisée”.⁸ Néhány *играть* alapigéből képzett perfektív szemléletű ige felsorolásánál KARCEVSKIJ a „поиграть” igét kétszer szerepelteti: az egyiknek kicsinyítő, a másiknak időjelentést tulajdonít: „поиграть (attenuatif), поиграть (jouer pendant un certain laps de temps)”⁹. Hasonló szellemben ír a delimitatív igékről A. V. BONDARKO is: „Приставка *no-*... вносит значение временного или количественного предела...”¹⁰ A *no-* igekötő kicsinyítő funkcióját megőrizte a delimitatív igékből

képzett deminutív-iteratív igékben is: покашлять — покашливать.^{11 12 13} Véleményünk szerint a *no-* igekötő kicsinyítő (deminuáló) hatása kiterjedhet a cselekvés idejére (посидеть часок), magára a cselekvésre (помечтать слегка), de még a cselekvés szemléleti tárgyára is (поколоть дровишек).

A XII. században megjelenő delimitatív igéknél kevésbé termékeny *pro-* igekötős perduratív történesminőségű igék — írja SZIGALOV — meglehetősen késéssel a XVI. században szinte szükségszerűen fejlődtek ki a delimitatív igék szemantikai ellentétpárjaként.¹⁴

A két ige-fajta denotatív jelentésmeghatározásában N. SZ. AVILOVA és O. P. RASSZUDOVA nem határolják el egymástól, nem állítják szembe a két igei jelentést; megfogalmazásuk szerint mindkét igitípus meghatározott ideig tartó cselekvést fejez ki.^{15 16} RASSZUDOVA a delimitatív igék kapcsán még hozzáfűzi, hogy gyakran jelölnek rövid ideig tartó cselekvést, de bizonyos szövegösszefüggésekben hosszan tartó cselekvést is rögzíthetnek.¹⁷ A két ige-fajta szemantikai oppozíciójára legtalálébban PÉTE ISTVÁN mutat rá: «Глаголы СВ с приставкой *pro-* подчёркивают *длительный* характер действия, глаголы СВ с приставкой *no-* обозначают *кратковременность* продолжительности действия.»¹⁸ Külön kiemeli mindkét ige-csoportban a cselekvés szubjektív jellegét: «Восприятие длительности или кратковременности действия является субъективным.»¹⁹

Mind a delimitatív, mind pedig a perduratív történesminőségű igék az ún. *expresszív szóképző igeosztályok* egy-egy csoportját alkotják. Ezt az expresszivitást mindkét ige-csoportban a *szubjektív jelentéselem* váltja ki, amely vonatkozhat 1. a cselekvés idejére vagy 2. a cselekvés értékelésére. A szubjektív elem nemcsak stilisztikailag árnyalja, gazdagítja az igék jelentését, hanem *előtérbe kerülése jelentésváltozásokat is előidézhethet* ezekben az igékben.

Figyelmünket elsősorban a konnotatív, jelen esetben a *szubjektív jelentéselem* vizsgálatára összpontosítjuk. A szemléletileg meghatározott idejű (esetleg mennyiségű) cselekvés szubjektív felfogása, értékelése függhet az objektív élménytartalmat feldolgozó tudattól, a cselekvőnek a cselekvéshez való viszonyától, az élménytartalmat feldolgozó szubjektumtól, a cselekvés és a situáció élménytartalmának szubjektív átélésétől. A cselekvés szubjektív (pozitív vagy negatív) értékelése az a másodlagos (konnotatív) jelentéselem, amely az időjelentéssel szemben tudatunk háttérében húzódik meg, amely befolyásolhatja a cselekvésre vonatkozó szemléletünket, időérzékelésünket. Jelentésváltozásokat csak akkor okoz, ha a denotatív idő- vagy mennyiségjelentéssel szemben előtérbe kerül.

Az orosz perfektív szemléletű igékben három dolog fejlődhet: az *idő*, a *cselekvés* és a *szemléleti tárgy*.²⁰ Mindkét ige-csoportban az időjelentés a leggyakoribb.

Az összevetés szempontjából célszerűbbnek látszik elemzésünket a perduratív történesminőségű igékkel kezdeni, mert a perfektív szemléletű igék általános jelentése a totalitás bennük csaknem kizárólagosan a cselekvés időbeli határának az elérése révén valósul meg. Ez nem vonatkozik teljesen a delimitatív igékre, mert bennük — mint látni fogjuk — már többféle potencia rejlik, mint a perduratív igékben.

A delimitatív igék szemléletünkben a felgyorsuló, a perduratív igék pedig a lelassuló időt rögzítik: a felgyorsuló idő összezsugorodik, lerövidül, a lelassuló idő kitágul, megnyúlik a tudatunkban, hosszadalmasnak érezzük.

A cselekvés *negatív értékelése* tehát tudatunkban lelassítja az időt, a cselekvést hosszadalmasnak érezzük. Perduratív történesminőségű ige használata indokolt:

1. ha a cselekvés számunkra nem kívánatos, ha a cselekvés sok bajjal, reménytelen és értelmetlen vesződéssel jár:

«Безенчук. Заразили тебя эти подлецы! Эх, милый ... Я бы дня здесь не прожил ... (А. Арбузов. Двенадцатый час, 223). «И как на беду, выпала такая неистовая бурная ночь, с 14 на 15 ноября, что, провозившись полчаса, увидели безнадежность, ураган валил с ног, опрокидывал, рисковали порвать провод, и — едва доползли до хаты» (Ю. Трифонов. Нетерпение, 424).

2. ha a cselekvést hiábavalónak, haszontalannak érezzük, vagy ha a cselekvő személy értelmetlen tétlenségre van ítélve:

«Они боятся, что даром проработали весь год и у них не будет с этого проку» (Э. Галгоци. На полпути. Пер. Н. Подземской, 171). «Но на вокзале пришлось проторчать без толку добрых два часа» (Т. Череш. Холодные дни. Пер. О. Громова, 160).

3. ha a cselekvést vagy állapotot lassúnak, ismétlésszerűnek, egyhangúnak és ezért terhesnek érezzük:

«Станислав ... работал бригадиром на этой самой печи, возле которой чуть ли не всю свою трудовую жизнь простоял Кузьмич» (Б. Зубавин. Жили Масловы на канаве, 12). «Катя. Жалко. Шмелёв. Кого? Катя. Свою молодость. Она счастливая — увидит Крым, море ... А я проторчу за этим забором всю жизнь!» (А. Афиногенов. Малиновое варенье, 129). «На скором поезде доехал до Э., там просидел четыре часа на вокзале в зале ожидания, пока не сел наконец в пригородный поезд» (Л. Надь. Ученик, 68. Пер. Н. Подземской).

4. ha az alany cselekvése nehezen, nagy fáradsággal végezhető el, ha ez a cselekvés túrást kíván, vagy a nehézségek vállalását igényli:

«Ты сколько дней можешь не евши протерпеть? — спросил Мишка. — А ты? — Три дня могу. А сколько без воды проживёшь? День. Мало. Я день проживу да ещё полдня (А. Неверов. Ташкент—город хлебный, 63). Как хорошо, что она Эстер, всё же кое-как продержалась те тревожные недели» (Л. Немет. Эстер Эгетё, Пер. Т. Воронкиной, 238).

5. ha a cselekvést nehéz, szokatlan és kényelmetlen helyzetben, kényszerű körülmények között végezzük el, esetleg parancsszóra:

«Я один-то год в армии и то едва прослужил — тянет домой» (В. Шукшин. Брат мой, II. 369). «А там посадили в тюрьму. Несколько дней меня продержали в темноте, не давали ни есть, ни пить (Э. Галгоци. На полпути. Пер. Н. Подземской). «...чем дольше он просидел под началом другого, тем больше старается потом наверстать своё» (В. Распутин. Прощание с Матёрой, 152).

6. ha állapotunk a magányosság, az elszigeteltség érzését kelti fel bennünk: «Галина. Пишет, что у него не удалась семейная жизнь, намерен век прожить холостяком» (А. Вампилов. Утиная охота, 156). «Нет, без мужа, видно, на этом свете не проживёшь!» (А. Вампилов. Старший сын, 73). «А то ушлепаёт, будешь одна куковать вечер. А тебе вечер просидеть одной никак нельзя» (В. Шукшин. Чередниченко и цирк, II. 220).

7. ha nélkülözünk, betegek vagyunk, ha csak kínlódásnak, szenvedésnek érezzük az életet, ha terhes számunkra az élet:

«Два месяца промучился он в горячке в постели, не выходя на улицу... (В. Распутин. Живи и помни, 52). «В этом он был совершенная противоположность своему старшему брату, Ивану Фёдоровичу, пробедствовавшему два первые года в университете» (Ф. Достоевский. Братья Карамазовы, 20).

8. ha a szituáció negatív következményekkel jár:

«а оттого, что можно прожить десять лет в один год, и прожила в этот год

десять лет и моя Наташа» [Ф. Достоевский. Униженные и оскорблённые, 48].

9. ha a szituáció, illetve a cselekvés a cselekvő személyt is negatívan értékeli: «многие... жаждут, хотя бы только спокойно заснуть и даже всю жизнь проспять лишь бы не видеть их пугающих ужасов» (Ф. Достоевский. Братья Карамазовы, II, 127).

Elsődlegesnek a fogalmi (denotatív) időjelentést tartjuk. A cselekvés negatív értékelése az a konnotatív jelentésem, amely a perduratív igék jelentésében az időjelentéssel szemben tudatunk háttérében húzódik meg, másodlagos szerepet tölt be. A cselekvés pozitív értékelése a delimitatív ige használatát teszi indokolttá. Mégis ha a negatívan értékelt cselekvés idejének felgyorsulását, megrövidülését szeretnénk hangsúlyozni valamely akcionális igefüggvénnyel, akkor a szubjektív elem bizonyul erősebbnek, válik relevánssá az időjelentéssel szemben, mert továbbra is a perduratív, nem pedig a delimitatív ige használata indokolt. A két történésminőség itt metszi egymást; a negatívan értékelt perduratív cselekvés jelentése átcsap saját ellentétébe: a perduratív ige negatívan értékelt *rövid ideig tartó* cselekvést fog rögzíteni:

«Генерал. Я не могу сидеть без резервов... Я жду подкреплений с часу на час. *Продержитесь ещё немного*» (А. Афиногенов. Солют, Испания! 322). «Сильва. Нам бы только до утра прокантоваться, а там... (А. Вампилов. Старший сын, 74). «Нам надо *продержаться только четверть часа...*» (А. Афиногенов. Солют, Испания! 324). «Жалко. *Прожил, как песню спел, а спел плохо*» (В. Шукшин. Билетик на второй сеанс, II, 55). «Вот жалеют: Есенин мало прожил. *Ровно с песню. Будь она, эта песня, длинней, она не была бы такой щемлящей.*» (В. Шукшин. Верую! II, 140). «В курительной просидели *недолго*» (Л. Надь. Ученик, II 7. Пер. Н. Подземской). «Колхоз как раз получал две новые машины ЗИС—150, которые отдали Кузьме и Василию, но Василий на своём ЗИС-е *проработал недолго: у него что-то началось с глазами*, тут как на грех, подоспела проверка, и его комиссовали» (В. Распутин. Деньги для Марии, 602). «Поликарп *пробыл недолго. Перепугал, расстроил* и в десять часов собрался уезжать» (А. Неверов. Гуси-лебеди 158). «И даже *эту малость не можем мы в мире прожить!*» (Ф. Шанта. 20 часов, 372. Пер. Е. Малыхиной).

Ha SELJAKIN formulájához tartanánk magunkat, aki a külső időkorlátozóknak meghatározó szerepet tulajdonít, akkor a fenti esetekben a delimitatív ige használata lenne indokolt.²¹ A tények nem erre engednek következtetni. A szemantikai oppozícióban álló két igitípus jelentése, ha időnként metszi is egymást, sohasem válik azonos jelentésűvé: a különbségek valamilyen formában megmaradnak, ha nem a denotatív, akkor a konnotatív jelentésükben, amely ilyenkor relevánssá válik a fogalmi (denotatív) jelentéssel szemben.

Az expresszív szóképző igeosztályok közül a delimitatív történésminőségű igék mutatják a legnagyobb változatosságot, bennük rejlik a legtöbb jelentéspotencia. A *no-* igekötő kicsinyítő (deminutív) hatása kiterjedhet elsődlegesen 1. a cselekvés *idejére*: посидеть часок, пожить десять днейков, подурчиться денёк-другой, побыть минутку, пожить недельку, пожить двадцать четыре годочка всего, подремать несколько часиков, посидеть недолго; 2. magára a cselekvésre: помечтать слегка, поговорить потихоньку, тихо посмеяться, погреться маленько, тихонько поплакать, не очень попсиховать, немного поволноваться, поработать маленько, погорячиться малость, слегка пострадать; 3. vagy a cselekvés *szemléleti tárgyára* (gyakran mindkét, illetve mindhárom tényezőre együtt): почитать книжечку, попить чайку, поколоть дровишек и т. д. Láthatjuk, hogy a *no-* igekötő kicsinyítő hatása

nagyon gyakran még az akcionális értékmutató igefüggvényekre is kisugárzik („szemantikai irradáció”).²² Ezt a deminutív (időre, cselekvésre és szemléleti tárgyra vonatkozó) jelentést tartjuk a delimitatív igék fogalmi jelentésének (denotációjának), melyet kiegészít a cselekvés pozitív értékelésének konnotatív jelentéseleme.

Egyik jellemző sajátága a delimitatív igéknek — szemben a perduratív igékkel —, hogy gyakran szerepelnek olyan főnévi igeneves szerkezetekben, amelyek optatív jelentést hordoznak magukban. A delimitatív cselekvés végrehajtása a cselekvő személy számára kívánatos, szeretné, ha megvalósulna, mert a cselekvésben pozitívan van érdekelve:

«Ольга. А сегодня вступая в последнее пятилетие молодости, *хочется подурить немножко, не задумываясь о последствиях*» (А. Афиногенов. Волчья тропа, 55). «*Не хочешь ли погулять по окрестностям?*» (А. Островский. Лес, 135). «*Мне хочется поговорить...*» (А. Чехов. Чайка, 42). «Вершигин. Ччо ж? Если не дают чаю, то *давайте хоть пофилософствуем*» (А. Чехов. Три сестры, 114). «*Хотелось поглядеть на вас, поговорить...*» (А. Чехов. Вишнёвый сад, 171). «...казалось, что все они *ищут одного — возможности безобидно посмеяться, покричать, похвастаться* своим умением жить легко» (М. Горький. Жизнь Клима Самгина, IV. 66). «Значит, барышня говорит, что его милость *желал немного побаловаться в машине*, а она кричать стала? Это правда» (Е. Тершанский. Приключения тележки, 62. Пер. Е. Малыхиной).

A delimitatív cselekvés végrehajtása a cselekvő személy kedvére van:

«Испанки *любят поплакать*» (А. Афиногенов. Солют, Испания! 311). «Как все толстяки, он *любил поспать*» (Ю. Трифонов. Маки, 29). «Он *большой любитель поест и поговорить об еде*» (А. Вампилов. Прощание в июне, 32). «Вожеватов. *Любит и сама пожить весело*» (А. Островский. Бесприданница, 197). *Поохотиться, посидеть за кружкой пива, книжку почитать...* — вот это было по нём» (Л. Немет. Траур, 558. Пер. Е. Малыхиной).

A továbbiakban csak azokra a kérdésekre térek ki, amelyek a delimitatív és más történésminőségű igék közötti viszonyra, kapcsolatra utalnak, azokra a pontokra, amelyekben ezek a szemantikai igeosztályok keresztezik, illetve metszik egymást.

A delimitatív és a perduratív történésminőségek ismét keresztezik, illetve metszik egymást, amikor a delimitatív ige hosszan tartó, időben elnyúló cselekvést jelöl. Ilyenkor csak egy dologban különböznek egymástól: a hosszan tartó cselekvést kifejező delimitatív ige pozitívan, a perduratív ige pedig negatívan értékeli a cselekvést. Vagyis, ha a pozitívan értékelt delimitatív cselekvés idejének lelassulását, huzamos jellegét hangsúlyozzuk valamely igefüggvénnyel, akkor szemléletünkben a szubjektív elem nyomul előtérbe, háttérbe szorítva az időjelentést, amely saját ellentétébe csapott. A delimitatív ige használatával azt kívánjuk kifejezésre juttatni, hogy az időben elnyúló, hosszan tartó cselekvést pozitívan értékeljük, hasznosnak és eredményesnek tartjuk:

«*Посидели до глубокой ночи, всё обсудили, выпили весь чай, разошлись в тишине*» (Ю. Трифонов. Нетерпение, 448). «Клим старался, после вечернего чая, *возможно больше посидеть со взрослыми у потока слов, из которого он черпал мудрость*» (М. Горький. Жизнь Клима Самгина, I. 18). «Эти самодельные печки получили впоследствии широко распространённое название «буржук» или «плечок». Они *честно послужили человечеству во всё время военного коммунизма*» (А. Толстой. Хожение по мукам, 170). «*Я славно пожил!... Я знаю счастье! ... Я храбро бился! .... Я видел небо...*»

(М. Горький. Песня о соколе, 57). «Да, я уж всё сказал. Ты думаешь, если старый, так дурак. *Я всё понимаю, поболе твоего пожил*» (В. Распутин. Деньги для Марии, 599).

A pozitív és a negatív értékelés áll egymással szemben az idő metszéspontjában; mindkét ige hosszan tartó, időben elnyúló cselekvést rögzít:

«Сорин (смеётся). Вам хорошо рассуждать. *Вы пожили на всё веку, а я? Я прослушал по судебному ведомству двадцать восемь лет, но ещё не жил, ничего не испытал в конце концов, и понятная вещь; жить мне очень хочется*» (А. Чехов. Чайка, 46).

Olyan metonimikus jelentésváltozásoknak vagyunk a tanúi, amelyek során az egyik jelentés saját ellentétébe csap át, és az így keletkező két ellentétes jelentést közös jelentésmozzanat fog össze. A szemléletmódunktól függ csupán, hogy melyik jelentésem válik beszéd közben relevánssá.²³

A kicsinyítés (deminuálás), mint mondtuk, a delimitatív igékben vonatkozhat a „cselekvésre” is: ilyenkor a cselekvés *enyhe foka, enyhe fokú intenzitása* lesz az ige denotatív jelentése, amellyel másodlagosan (a konnotáció szintjén) együtt jár a cselekvés pozitív értékelése. „A gyenge inger — kellemes, az erős inger kellemetlen — írja HELLER ÁGNES könyvében.²⁴ Vizsgálódásunk során egyetlen olyan példával sem találkoztunk, amikor a delimitatív igéhez erős ingerre utaló igefüggvény kapcsolódott volna, mint például a *громко, очень громко, шумно, сильно, слишком* határozószók, annál gyakrabban viszont az ellentétes jelentésű szavak:

«Хотел было лечь, *тихонько поплакать* на чужой, нелюдимой земле, а тело опять налилось крепостью, брови нахмурились, вспыхнула упрямая воля: — Пойду!» (А. Неверов. Ташкент — город хлебный, 134). «— Ничего, *посопровивляйся чуть-чуть!* — бормотал Миклош. — *Посопровивляйся!* Только не сильно, не слишком...» (З. Молнар. Уикенд в деревне, 531. Пер. Ю. Гусева). «Калошин... Может, мне пока здесь... это самое... *попсиховать?* Ну это... *пошуметь, побуянить?* Не очень? Так... Значит, не очень?... Понимаю» (А. Вампилов. История с метранпажем, 239). «Вы тут, возможно, *слегка поскучаете*, сказал ему молодой граф» (Л. Надь. Ученик, 94. Пер. Н. Подземской). «Тут все *немного поволновались*» (В. Шукшин. Чудик, 104).

Ahogy a pozitíven értékelt időkicsinyítés (idődeminuálás) keresi a maga ellentétét, ugyanúgy a pozitíven értékelt „cselekvés” kicsinyítése is úgy teljes, ha az ellentétében is kifejezésre juthat. A pozitív értékelés kontextuális hangsúlyozása tudatunkban kiválthatja a cselekvés nagy méretének vagy intenzitásának a képzetét; a deminutív cselekvés áthajlik önmaga ellentétébe, augmentálódik. Itt is jelentéselvonással van dolgunk: a pozitíven értékelő szövegkörnyezeti igefüggvények „megfertőzték” a po- igekötőt; megfosztva eredeti deminutív jelentésétől, augmentatív jelentést kölcsönöztek neki:

«Тогда поглянулось — *хорошо погуляли, походили* по улицам, вольно, гордо...» (В. Шукшин. Земляки, 130). «*Много поработал* товарищ Мате в этом районе» (Ф. Шанта. 20 часов, 305. Пер. Е. Малыхиной). «Не успеет молодое поколение *вволю поиграть, помечтать* с нею, как уже на его место встают новые любовники» (М. Горький. Жизнь Клина Самгина, I, 130). «Гисслинг. *Я вдоволь посмеялся*» (А. Арбузов. Ночная исповедь, 556). «Охотней всего она бросилась бы сейчас отцу на шею да *поплакала вволю*» (Л. Немет, Траур, 44. Пер. Е. Малыхиной). «Ну ладно, *поговорили досыта*, на суде встретимся...» (А. Афиногенов. Чудак, 164).

A delimitatív igék, mint a példából is kiténik, képesek a szaturatív jelentés-funkciót is kifejleszteni a *вволю, вдосталь, вдоволь, досыта* akcionális értékmutatókkal. IVAN POLDAUF cseh nyelvész, szembeállítva a delimitatív igéket a szaturatív igékkel, a „mnoho” igeüggyénnel kiemeli a szaturatív cselekvés *augmentatív jellegét*: „Pobloudil není málo bloudil, i když nabloudil se je konec konců mnoho bloudil...”²⁵ A szintagmatikus kapcsolatból létrejövő augmentatív igei jelentés nem lépheti túl az intenzitásnak, a cselekvés mértékének azt a fokát, amikor még pozitíven értékeljük a cselekvést. A delimitatív igék ezen a ponton érintkeznek, metszik egymást a szaturatív történésminőségű igékkel, amelyek a cselekvést pozitívan és negatívan egyaránt értékelhetik, míg a delimitatív igékben kifejlődött szaturatív jelentés-funkció csak pozitíven értékelheti a cselekvést:

«Мицике едва дотерпела до той минуты, когда смогла увлечь за собой Эстер в их укромный уголок, чтобы там *вдоволь нащептаться и похихикать*» (Л.Немет. Эстер Эгерē, 131. Пер. Т. Воронжиной).

A szaturatív ige használata indokolt, ha a cselekvés intenzitása, mértéke túllépte a pozitív értékelés határát, ha a cselekvés emocionálisan negatív előjelűvé vált: «— *Наработались люди — не до песен*» (В. Шукшин. Брат мой, II. 369). «*И страху натерпелся, и напелся, и наплясался... И уж так-то теперь на душе тяжело, так нехорошо — ложись и помирай*» (В. Шукшин. До третьих петухов, II. 415). «Э — эх, и я ведь немало *наплакалась у постели муженька моего покойного*, но, видите, живу всё-таки, человек много вынести способен» (Л. Немец. Траур, 120. Пер. Е. Малыхоной).

A szaturatív ige felcserélhető a delimitatív igével, ha a cselekvés emocionálisan pozitív előjelű:

«Даша легла в постель, закрылась с головной простыней и *всласть наплакалась (поплакала)* о разных грустных вещах» (А. Толстой. Хождение по мукам, 53).

A vizsgálat eredményeit összegezve, megállapíthatjuk, hogy

1. az egyes szóképző igeosztályok szemantikailag gyakran keresztezik, metszik egymást, jelentéseik áthajlanak, átcsapnak egymásba. A szemléletmódunktól függ csupán, hogy melyik jelentéselem válik beszéd közben relevánssá. Az emocionális jelentések előtérbe kerülése a fogalmi jelentéssel szemben metonimikus jelentésváltozásokat idézhet elő.

2. A jelentésváltozást előidéző szubjektív jelentésmozzanat az az összetartó elem, amely egyesíti a kétértelmű ige ellentétes jelentéseit, megakadályozva, hogy a poliszém ige homonizm igékre essen szét.

3. Dolgozatunkban azokat a folyamatokat és okokat vizsgáltuk meg, amelyek a perduratív és a delimitatív igék jelentését ellentétes irányban megváltoztatják. A két ellentétes jelentést a bennük levő közös jelentésmozzanat, a cselekvés emocionálisan pozitív vagy negatív értékelése fogja össze.

IRODALOM

1. Бондарко, А. В. О видах русского глагола (из проблематики соотношения значений вида и способов действия) — РЯЗР., 1975/5, стр. 64.
2. WEISGERBER, L. Bedeutungslehre — ein Irrweg der Sprachwissenschaft? — Germanisch—romantische Monatsschrift, XV. Jahrgang, 1927, S. 161.
3. SZENDE TAMÁS. A szó válsága — Gondolat. Budapest, 1979, 94. p.
4. KÁROLY SÁNDOR. Általános és magyar jelentéstan — Akadémiai Kiadó. Budapest, 1970, 65. p.
5. СИГАЛОВ, П. С. Задачи и возможности сопоставительного и сравнительно-исторического изучения способов действия славянского глагола — Вопросы сопоставительной аспектологии. Л., 1978, стр. 56.
6. НЕМЕЦ, I. O slovenské předpone poslovesné — „Slavia”, roč. XXIII. Praha, 1954.

7. Шелякин, М. А. Функции и словообразовательные связи детерминативно-временных приставок в русском языке — Фил. Науки, 1961/1, стр. 70.
8. KARCEVSKI, SERGE. *Système du verbe russe — Essai de linguistique synchronique*, Prague, 1927, 88. p.
9. KARCEVSKI, SERGE. Уо. 107. p.
10. Бондарко, А. В., Буланин Л. Л. Русский глагол — Изд-во «Просвещение». Л.; 1967, стр. 16.
11. Крекич, Й. Лексические компоненты функционально-семантической категории аспектуальности в русском языке в сопоставлении с венгерским — Научные доклады и сообщения. Второй симпозиум 5—8 апреля 1975 года. Велико Тырново, стр. 137.
12. KRÉKITS JÓZSEF. A delimitatív és a deminutív-iteratív akciómínőségű orosz igék morfológiai és szemantikai összefüggése — *Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis*, Szeged, 1978, 93. p.
13. Сигалов, П. С. Там же, стр. 48.
14. Сигалов, П. С. Там же, стр. 52.
15. Авилова, Н. С. Вид глагола и семантика глагольного слова — Изд-во «Наука». М.; 1976, стр. 283.
16. Рассудова, О. П. Употребление видов глагола в русском языке — Изд-во Московского университета, М., 1968, стр. 127.
17. Рассудова, О.П. Там же, стр. 127.
18. PÉTE ISTVÁN. Az időviszonyok kifejezése az orosz nyelvben a magyar nyelv tükrében — Tankönyvkiadó. Budapest, 1976, 205. p.
19. PÉTE ISTVÁN. Уо. 205. p.
20. Крекич, Й. Соотношение трёх основных семантических компонентов глаголов совершенного вида в значении так называемых финитивных глаголов с приставкой от- — *Dissertationes Slavicae*, XIII, Szeged, 1978. 114. p.
21. Шелякин, М. А. Там же, стр. 63.
22. KÁROLY SÁNDOR. Уо. 249. p.
23. KÁROLY SÁNDOR. Уо. 288. p.
24. HELLER ÁGNES. Az ösztönök. Az érzelmek elmélete — Gondolat Kiadó. Budapest, 1978, 119. p.
25. POLDAUF, IVAN. Podíl mluvnice a nauky o slovníku na problematice slovesného vidu — *Studie a práce lingvistické*, I. Praha, 1954, str. 222.

SCHNITTPUNKTE IN DER BEDEUTUNG DER PERDURATIVEN UND DER DELIMITATIVEN RUSSISCHEN ZEITWÖRTER

JÓZSEF KRÉKITS

In der vorliegenden Arbeit haben wir jene Vorgänge und Ursachen untersucht, welche die Bedeutung der perdurativen und delimitativen Zeitwörtern in entgegengesetzter Richtung verändern. Die beiden entgegengesetzten Bedeutungen werden durch das in ihnen enthaltene gemeinsame Bedeutungsmoment, durch die emotionell positive oder negative Auslegung der Handlung zusammengehalten. Im Laufe der Untersuchungen hat sich erwiesen, dass die einzelnen wortbildenden Verbklassen einander semantisch häufig schneiden, ihre Bedeutungen ineinander übergehen. Einzig von unserer Anschauungsweise hängt es ab, welches Bedeutungselement während des Sprechens relevant wird. Das In-den-Vordergrund-treten der emotionellen Bedeutungen entgegen der begrifflichen Bedeutung kann metonymische Bedeutungsänderungen hervorrufen.

ТОЧКИ ПЕРЕСЕЧЕНИЯ В ЗНАЧЕНИИ ПЕРДУРАТИВНЫХ И ДЕЛИМИТАТИВНЫХ ГЛАГОЛОВ

КРЕКИЧ ЙОЖЕФ

Автор в своей работе рассматривает те процессы и причины, которые изменяют значение пердуративных и делимитативных глаголов и придают им противоположное значение. Два противоположных значения связаны между собой с заключённым в них общим семантическим признаком: эмоционально положительной или отрицательной оценкой действия.

В ходе анализа данных глаголов мы пришли к заключению, что некоторые группировки глаголов в семантическом отношении часто пересекаются. При изменении значения мы считаем релевантным эмоциональное отношение говорящего или производителя действия к действию, выраженному делимитативным или пердуративным глаголом. Преобладание эмоционального значения над понятийным значением может повлечь за собой метонимические изменения значения.